

«MALMVEIEN»

Malmkjørsel

Malmkjørsel gikk på «vinterveier», traseer som var forberedt om sommeren med rydding, anlegg av veiskjæringer og klopping av myrer og bekker. Når kulde og snø kom, ble det preparert en fast veisåle. Malmveien krevde også vedlikehold gjennom vinteren. Malmtransport over lengre distanser foregikk med malmsleder, spesialbygde kassesleder, med noe lokal design. Malmlassene varierte, avhengig av terreng, føreforhold og hestenes arbeidskapasitet, fra 500 kg opp til 1000 kg. Antagelig var det vanlig å «kjøre i lag», uhell skjedde, og de bratteste kneikene kunne lettere «tas» med en ekstra lånt hest i draget.

Eidsfos Jernverk

Brigader Hausmann anla Eidsfos Jernverk i 1697. Den første smeltingen ved verket foregikk antagelig allerede samme året. Da, som seinere, var det jernmalm fra Konnerud, blandet med malm fra Arendals-området, som ble smeltet. Lagrene ble fylt opp på forhånd, så allerede året før, eller om våren, må malmkjørselen ha gått fra flere gruver på Konnerud og fra lossekaier i Sandebukta. Spesielt Nikkerud gruve ble ei viktig «hjemmegruve» for verket. Også ved Dalemyr gruve (nord for Ormetjern) kan drift dokumenteres fra verkets første driftsperiode.

Brigaderens malmvei

Den første tiden gikk kjørselen antagelig fra Nikkerud ned til Garås ved Andorsrud og derfra videre bygdeveiene til Sande og over Hanekleiva til Eidsfoss. I 1701 kjørte bønder fra 70 gårder i Sande 817 tønner Konnerud-malm over til Eidsfoss. Antagelig gikk kjørselen da på en ny malmvei over skogen. Om veien som «*Høiædle og Velbaarne Hr Brigadier har ladet forfærdige med stor Bekostning*» var planlagt eller et resultat av «for lang» transport om Sande, er ukjent.

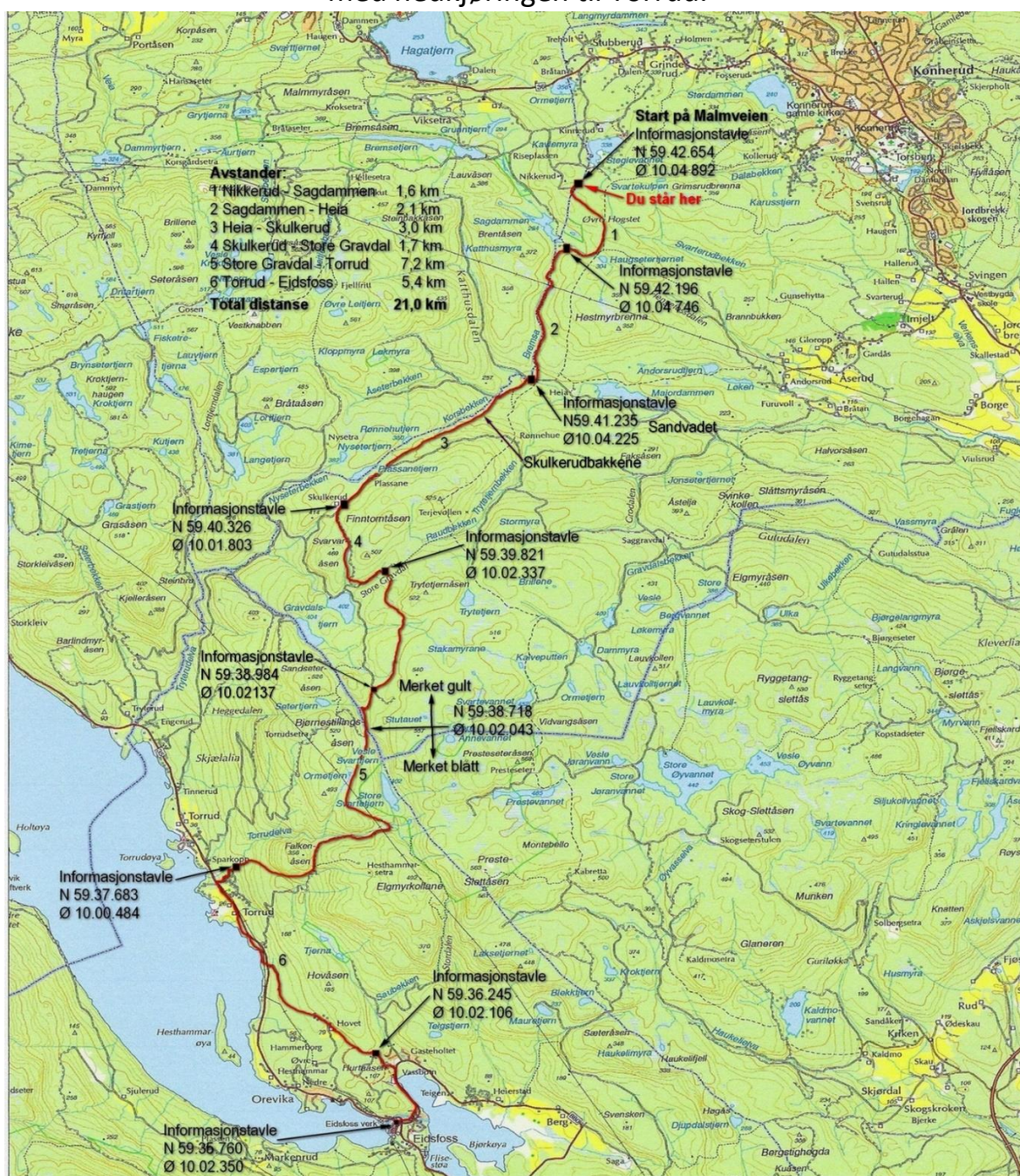
Den glemte veien

Brigaderens vei ble etter hvert tatt ut av bruk. En befaringsrapport fra 1723 rapporterer at *veien faller besværlig i stor snø og uvær, og bøndene fra Skoger og Sande har begynt å kjøre en annen vei, gjennom bygden og over Hanekleiva*, igjen den gamle veien fra de første driftsårene. Verket avsluttet gruvedriften på Nikkerud en tid før 1739. Først i 1816 er det dokumentert at verket igjen hadde startet opp drift ved gruva. Da gikk kjørselen vestover på en annen «malmvei». Malmveien og traseen gjennom Gravidalsmarka ble glemt, bare ned til Torrud ligger den fortsatt i urene under Falkenåsen. Befaringsrapporten ga mulighet til

å rekonstruere hele traseen: «Malm-Kjørsele fra disse forbemeldte Gruber, den første Gaard i S.S.W: lige forbi Rønnehue og omkring forbi Sorte-Kjønn ned til Tolul Gaardene, siden i Syd til Marsofnen». Da «den første gård» ble dokumentert å være Skulkerud, eller plassen Rønnehue som den het på den tiden, var traseen gitt.

På seterveier og gamle vinterveier

I Skoger gikk malmkjørselen på kjente seterveier og vinterveier. Langs Bremsa gikk seterveien fra Eiker-gårder ned til **Sandvadet**, hvor den gikk sammen med veien fra Andorsrud og fortsatte opp Skulkerudbakkene. Fra Skulkerud var det stiforbindelse over Svarvaråsen til Store Gravdal seter og videre mot Torrudsetra. Allerede i flere hundre år var de samme veiene brukt som vinterveier for skogsdriften, så brigaderens kostnader kom for det meste i Hof, med nedkjøringen til Torrud.

er ikke dokumentert produksjon ved verket, kanskje ble det bare med en prøvedrift, men det betydde start på gruvedrift og transport på den første «Malmveien» fra Konnerud, om Viksetra til Såsen og Vestfossen.

Hassel Jernverk

Omkring 1649 anlegges Hassel Jernverk i Skotselv. Verket hadde «hjemmegruver» - Hassel gruver, men var likevel tidlig ute med drift i Konnerudfeltet. I 1697 hadde verket, sammen med Kongsberg Jernverk, flere drifter i Skoger og Sande. Samme året ble rettigheter til alle malmforekomster i Jarlsberg grevskap overdratt til Eidsfos Jernverk.

Kamp om malmen – Brigaderen går over grensen

Da brigader Hausmann la planer for Eidsfos Jernverk, må overdragelse av gruverettigheter i Skoger og Sande ha vært en forutsetning. Tilgang til gruvene på Konnerud, spesielt Åserud gruve ved Nikkerud, må også ha inngått i planene, men disse lå i realiteten i Eiker, og brigaderen måtte «gå over grensen» med sine bergarbeidere. Nå skal det sies at grensen ved Nikkerud gruve var noe uklar, men å belegge Dalemyr gruve må ha vært et bevisst «overtramp». Anmeldelse og rettssak til tross, bergbryting og malmtransport gikk sin gang. I 1703 gikk en rettsavgjørelse i brigaderens favør, og verket fikk lovlig tilgang til halve Åserud gruve.

Gruva «ligger øde»

Tidlig på 1730-tallet var det driftsstans. I en kort periode, etter at både Eidsfos og Hassel forlot gruva, hadde Hakadal Jernverk en drift i Dorthe. I 1739 lå den «for lengst» øde. Årsaken var antagelig det at jernverkene da hadde nok tilgang på annen malm, slik Hassel Jernverk forklarer sitt fravær ved gruva.

Koboltmalm

Lengst øst i dagbruddet til Gamle Åserud var driften stoppet av en forekomst koboltglans som ikke hadde noen kjent bruk før Blaafarveværket ble anlagt på Modum i 1773. Ti år seinere hadde Jarlsberg verk på Konnerud «hentet ut» 100 tønner av denne malmen. Eierne, Christen Hichman, hadde kanskje ikke driftstillatelse, for malmen ble konfiskert av staten til fordel for Blaafarveværket som på sin side startet opp drift av gruva for en periode, antagelig mest for å markere verkets malmrettigheter i området.

Tilbake til gruva - 1816 til 1878

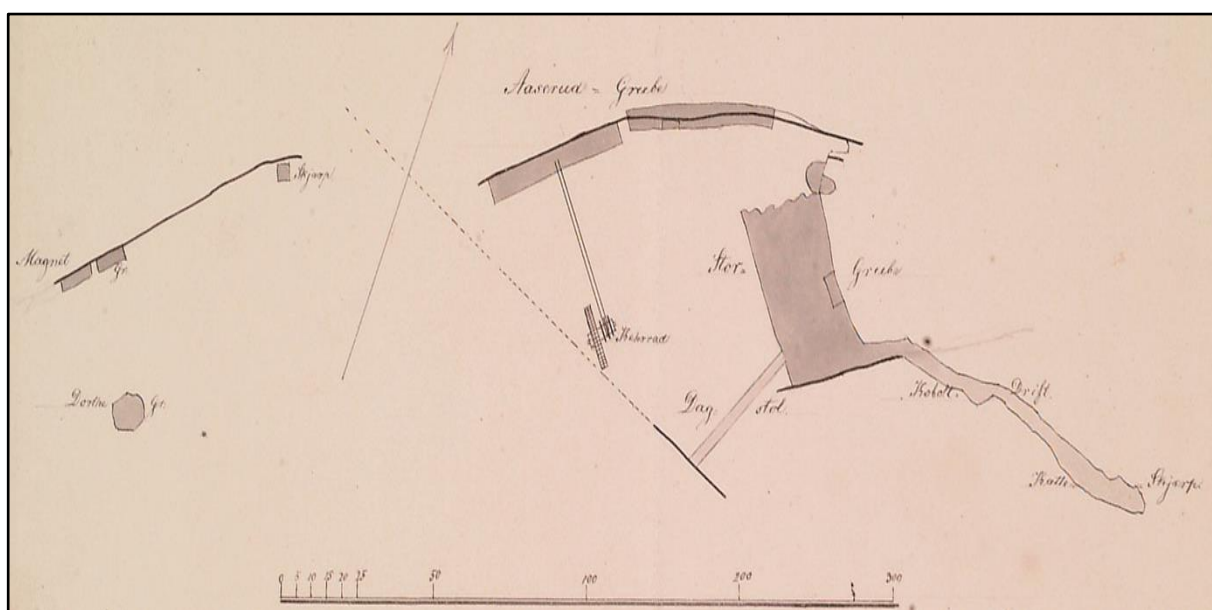
Etter nesten hundre års fravær startet Eidsfos Jernverk opp igjen drift ved Nikkerud gruve. I 1816 hadde verket 12 mann i arbeid. Ti år seinere hadde man mekanisert malmheising og vannpumping i Gamle Åserud, med driftsvann fra

Stegla. I 1865 ble det bestemt å utvide maskineriet til Dorthe og Magnetgruva, som stod ferdig i 1871.

Eidsfos Jernverk la ned jernproduksjonen i 1875, men fortsatte gruvedriften til 1878. Malmen ble solgt og derfor kjørt til Konnerud og fraktet med Konnerudverkets «jernbane» (Pukerudlinna) ned til Pukerud for videre forsendelse. Fra Nikkerud gruve ble det anlagt kjerrevei som tyder på at hest og kjerre nå var tatt i bruk.

Gamle og nye veier

Da drift ble tatt opp igjen i 1816, ble den gamle veien vestover tatt i bruk. Malmen ble kjørt til lagringsplasser ved Fiskumvannet og Eikern, for så om sommeren å bli fraktet med malmjakter opp til Eidsfoss.

Gruva tegnet mellom 1816 og 1826. Malmheis er installert, mens vannpumper er på vent.

SKULKERUD

Skulkerud i 1925 – fra August Karlsens tid på bruket. Et velstelt småbruk. Til høyre ser vi det bordkledde våningshuset. Nærmest ligger smia, deretter bryggerhuset og fjøset. Bildet er tatt av Hans Jensen.

«Rønnehughvolden» er nevnt i et dokument fra 1393. Stedet er enten Skulkerud eller Plassane, seinere nevnt som «Rønnehue Sætervold».

Det er sannsynlig at Skulkerud opprinnelig var seter, men allerede fra tidlig på 1600-tallet knyttes både bygselrett og setring til eiendommen. Fra 1680-årene kan fast bosetting dokumenteres. Da bodde husmannen Torger Amundsen med familie på plassen som da het Rønnehue. I 1697 var det seks beboere som hadde en besetning på 5 kuer, 18 geiter, 7 sauer og 1 gris, følgelig et lite «gårdsbruk» langt inne på skauen.

Fra 1700-årene finnes ikke noen informasjon om plassen. Det er mest sannsynlig med bare seterdrift, men rundt århundreskiftet bodde det folk på «**Skurkerud**». Også da en ny husmann, Jens Olsen, giftet seg med Kari Knudsdatter i 1806, bodde de på «**Skurkerud**». I 1814 giftet enkemannen Jens seg med Astrid Kittilsdatter, og da bodde ekteparet på **Skulkerud**.

Jens Olsen Skulkerud omtales som rydningsmann og husmann. Da han flyttet inn på plassen, må det ha stått gammel og dårlig bebyggelse der. Husene som i dag står på Skulkerud, ble bygd av Jens og var hans eiendom, som var vanlig ved husmannsavtaler. Jordveien måtte tydeligvis ryddes på nytt.

Sønnen Christian ble kjent som «Skulkeru'n». Han overtok som husmann i 1859. I hans tid ble det holdt omgangsskole på «gården». I 1891 var det bare han, kona og sønnen Julius (f. 1868) som fortsatt bodde på plassen med **tjenestedreng og tjenestepike** – samt en losjerende Anton Ottersen (f. 1878), antagelig barnebarn. Christian døde i 1893.

Flere familier bodde seinere på Skulkerud. Den siste dokumenterte bruker var August Karlsen som flyttet fra Plassane til Skulkerud tidlig på 1920-tallet. Omkring 10 år seinere flyttet familien videre til Åsen i Mjøndalen.

Adolf Amundsen og kona Emilie fra småbruket Glorup setret her flere somrer utover på 1930-tallet. AS Selvik Bruk kjøpte plassen i 2005, som vedlikeholdes og leies ut til fritidsbruk.

Kulturminnekomiteen/SKH